

הלכות שבת פרק ב

פרק ב

סכנת נפשות בשבת

כלל היתר סכנת נפשות

א.

דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות.

חולה שיש בו סכנה

לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום.

ספק נפשות

ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן, אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך - מחללין עליו את השבת, שספק נפשות דוחה את השבת:

ב.

אמדהו ביום השבת שהוא צריך לכך ולכך שמונה ימים, אין אומרין, נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות, אלא מתחילין מהיום, שהוא שבת, ומחללין עליו אפילו מאה שבתות.

כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה - מחללין.

ומדליקין לו את הנר, ומכבין מלפניו את הנר, ושוחטין לו, ואופין, ומבשלין, ומחמימין לו חמין, בין להשקותו בין לרחיצת גופו.

כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן:

ג.

כשעושין דברים האלו אין עושין אותן לא על ידי גויים, ולא על ידי קטנים, ולא על ידי עבדים, ולא על ידי נשים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל.

ואין מורין לנשים לעשות דברים האלו.

ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא י"ח:ה'), ולא שימות בהם.

הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלווה בעולם. ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהם הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם" (יחזקאל כ"ב:ה) :

מהו חולה שיש בו סכנה

ד.

חולי עיניים

החושש בעיניו, והוא שיהיה בשתייהן ציר או באחת מהן, או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדח, וכיוצא בחלאים אלו - הרי זה בכלל חולים שיש בהם סכנה, ומחללין עליו את השבת, ועושין לו כל צרכי רפואה:

וכן, מי שיש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים, בין בפיו בין במעיו בין בכבדו וטחולו או בשאר כל שיש בחללו - הרי זה חולה שיש בו סכנה, ואינו צריך אומד, שחולי כבד הוא, לפיכך מחללין עליו מיד בלא אמידה. ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל - הרי זו כמכה של חלל, ואינה צריכה אומד, ומחללין עליו את השבת.

והחום שמסמר את הבשר - כמכה של חלל הוא, ומחללין עליו את השבת. וכן, כל חולי שהרופאין אומרין שזה יש בו סכנה, אף על פי שהוא בעור הבשר מבחוץ - מחללין עליו את השבת על פיהם:

א.

הבולע נימה של מים, מחימין לו חמין בשבת ועושין לו כל צרכי רפואה, מפני שהיא סכנת נפשות. וכן, מי שנשכו כלב שוטה, או אחד מזוחלי עפר שממיתין, אפילו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין - עושין לו כל צרכי רפואה להצילו:

א.

חולה שאמדוהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבית אחת - כולם פטורין מכלום, ואפילו הביאו בזה אחר זה, ואפילו הבריא בראשונה, שהרי כולם ברשות הביאו:

ח.

חולה שהיה צריך לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עקצין ושלוש גרוגרות בעוקץ אחד - כורתין העוקץ שיש בו שלש אף על פי שאין צריכין אלא לשתיים, כדי שלא ירבו בבצירה אלא יכרתו עוקץ אחד ולא יכרתו שנים.

וכן כל כיוצא בזה:

ט.

המבשל לחולה בשבת, ואכל החולה והותיר - אסור לבריא לאכול מן המותר, גזירה שמא ירבה בשבילו.
אבל השוחט לחולה בשבת - מותר לבריא לאכול ממנו בשר חי, שאין בדבר תוספת כדי שנגזור שמא ירבה בשבילו.
וכן כל כיוצא בזה:

חולה שאין בו סכנה

י.

חולה שאין בו סכנה - עושין לו כל צרכיו על ידי גוי.
כיצד? אומרים לגוי לעשות לו והוא עושה - לבשל לו, ולאפות, ולהביא רפואה מרשות לרשות, וכיוצא באלו.
וכן, כוחל עיניו מן הגוי בשבת, אף על פי שאין שם סכנה.
ואם היו צרכיו אין בהן מלאכה - עושין אותן אפילו ישראל.
לפיכך מעלין אזנים בשבת, ומעלין אונקלי, ומחזירין את השבר, וכן כל כיוצא בהן מותר:

יולדת

יא.

היולדת כשכורעת לילד, הרי היא בסכנת נפשות, ומחללין עליה את השבת.
קורין לה חכמה ממקום למקום, וחותרין את הטבור, וקושרין אותו.

ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא מצעקת בחבליה - מדליקין לה את הנר, ואפילו היתה סומא, מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר אף על פי שאינה רואה.

ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו - מביאין לה.
וכל שאפשר לשנות - משנין בשעת הבאה, כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה.
ואם אי אפשר - מביאה כדרכה:

יב.

אין מיילדין את הגויה בשבת אפילו בשכר, ואין חוששין לאיבה, ואף על פי שאין שם חילול.
אבל מיילדין את בת גר תושב, מפני שאנו מצווין להחיותו, ואין מחללין עליה את השבת:

יג.

חיה, משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד, ואחר שתלד עד שלשה ימים - מחללין עליה את השבת ועושין לה כל צרכיה, בין שאמרה "צריכה אני" בין שאמרה "איני צריכה".
ומשלשה ועד שבעה -

אם אמרה "איני צריכה" - אין מחללין עליה,
ואם שתקה, מחללין עליה, ואין צריך לומר אם אמרה "צריכה אני" שמחללין עליה את השבת.

ומשבעה ועד שלשים - הרי היא כחולה שאין בו סכנה, ואפילו אמרה "צריכה אני" אין עושין לה מלאכה אלא על ידי גוי:

עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה, מפני שהצינה קשה לחיה הרבה במקומות הקור.

אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה.

הקזי דם ונצטנן - עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

מרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד אחר שחותכין את טבורו, אפילו בחמין שהוחמו בשבת, ומולחין אותו, ומלפפין אותו, מפני שסכנה היא לו אם לא עשו לו כל אלו.

וכן, מרחיצין אותו לפני המילה. ולאחר המילה, וביום השלישי למילה, מותר להדיחו בחמין שהוחמו בשבת, מפני הסכנה:

האשה שישבה על המשבר ומתה - מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעין את כריסה ומוציאין את הולד, שמא ימצא חי, שספק נפשות דוחה את השבת, ואפילו לזה שאין חזקתו חי:

פיקוח נפשות

מפקחין פיקוח נפש בשבת, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, והמקדים להציל הנפש הרי זה משובח.

כיצד? ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו, ואף על פי שהוא צד הדגים עמו.

שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלותו, והעלה דגים בלבד, פטור מכלום.

נתכוון להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק - פטור, אפילו לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים, פטור:

יז.

נפל תינוק לבור - עוקר חוליה ומעלהו, ואף על פי שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתה.

ננעלה דלת בפני תינוק - שובר את הדלת ומוציאו, ואף על פי שהוא מפצל אותה עצים שראויים למלאכה, שמא ייבעת התינוק וימות.

נפלה דליקה, ויש שם אדם שחוששין שמא יישרף - מכבין אותה להצילו מן האש, ואף על פי שהוא כובש דרך ומתקנה בשעת כיבוי.

וכל הקודם להציל - הרי זה משובח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין בכל דבר שיש בו סכנה:

ספק

יח.

מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק שאינו - מפקחין עליו. מצאוהו חי, אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא - מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה.

בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה - מניחין אותו, שכבר מת:

יט.

בדקו ומצאו עליונים מתים, לא יאמרו, כבר מתו תחתונים, אלא מפקחין על הכל, שאפשר במפולת שימות העליון ויחיה התחתון:

היתה חצר שיש בה גויים וישראל, אפילו ישראלי אחד ואלף גויים, ונפלה עליהם, מפקחין על הכל מפני הישראלי.

פרש אחד מהן לחצר אחרת, ונפלה עליו אותה חצר - מפקחין עליו, שמא זה שפרש הוא הישראלי והנשארים גויים:

נעקרו כולם מחצר זו לילך לחצר אחרת, ובעת עקירתן פירש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת, ונפלה עליו, ואין ידוע מי הוא - אין מפקחין עליו. שכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע, וכל הפורש מהן כשהן מהלכין הרי הוא בחזקת שפרש מן הרוב. לפיכך אם היה הרוב ישראל, אף על פי שנעקרו כולם, ופרש אחד מהן לחצר ונפלה עליו, מפקחין עליו:

המהלך במדבר

המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא יום השבת - מונה מיום שטעה שישעה ומקדש שביעי, ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאו, כשבת. ובכל יום ויום, ואפילו ביום זה שהוא מקדש ומבדיל בו, מותר לו לעשות כדי פרנסתו בלבד, כדי שלא ימות, ואסור לו לעשות יתר על פרנסתו, שכל יום ויום ספק שבת הוא.

ואם ידע שהיום שמיני ליציאתו, או חמישה עשר ליציאתו, וכיוצא בזה המנין - הרי זה מותר לעשות כל מלאכה באותו היום, שהרי הדבר ודאי שלא יצא בשיירה בשבת, ושאר הימים חוץ מיום זה עושה כדי פרנסתו בלבד:

גויים שצרו על עיירות ישראל,

אם באו על עסקי ממון - אין מחללין עליהן את השבת, ואין עושין עמהן מלחמה.

ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהן את השבת.
ובכל מקום, אם באו על עסקי נפשות, או שערכו מלחמה, או שצרו סתם - יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהם את השבת.
ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא, לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילן מיד הגויים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת.
וכשיצילו את אחיהם - מותר להן לחזור בכלי זין שלהן למקומן בשבת, כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא:

וכן, ספינה המיטרפת בים, או עיר שהקיפה נהר - מצוה לצאת בשבת ולהצילן בכל דבר שיכול להצילן.
ואפילו יחיד הנרדף מפני גויים, או מפני שהוא רודף אחריו להרגו, מצוה להצילו, ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת, ואפילו לתקן כלי זין להצילו מותר.

וזועקין עליהן ומתחננים בשבת, ומתריעין עליהן לעזור אותן.
ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת:

צריך על עיירות הגויים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה, ואף על פי שהיא מלחמת הרשות.

מפי השמועה למדו "עד רדתה" (דברים כ"ג) - ואפילו בשבת. ואין צריך לומר במלחמת מצוה. ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת: